

РЕФОРМАЦІЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ У БЕЗПЕКОВІЙ СФЕРІ

**ЗОТОВ Нікіта - аспірант кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»**

**ORCID ID: 0000-0002-1361-5608
DOI 10.32782/LAW.UA.2023.3.13**

Економічна безпека – це властивість національної економіки забезпечувати стійкість та протидію ризикам та загрозам, у контексті сталого збалансованого розвитку та високої конкурентоспроможності держави на глобальному ринку. Економічна безпека у правовій площині презентується, як: по-перше, суспільні відносини, які виступають об'єктом нормативно-правового регулювання на предмет стійкого розвитку та захисту від ризиків; по-друге, сукупність нормативно-правових актів, які регламентують механізм формування запобіжників загрозам безпековій екосистемі.

Зважаючи, на новітні загрози економічній безпеці, доцільно, використовуючи досвід держав-членів Європейського Союзу (зокрема, Європейської Стратегії економічної безпеки), імплементувати зміни/оновлення у нормативно-правові акти, які регламентують детермінанти економічної безпеки України. Домінантами новацій нормативно-правового характеру вважаємо: диференціацію безпекових компонент; імплементацію уніфікованого механізму безпекових детермінант та карт (рамки) його реалізації; встановлення ланцюгів комунікацій та взаємодії між суб'єктами безпекової екосистеми на платформі субсидіарності; тощо.

Ключові слова: безпека, національна безпека, економічна безпека, законодавство, нормативно-правове регулювання, ризики, загрози, детермінанти.

Постановка проблеми

Інтеграція України в геополітичний простір вимагає реалізацію амбітних планів щодо удосконалення норм чинного законодавства, детермінант безпекової екосистеми, вектору механізмів регулювання та нагляду. Економічна безпека вважається базисом багатокомпонентної моделі національної безпеки, що зумовлює необхідність її забезпечення на всіх рівнях управління. Тенденції законодавчої ініціативи в безпековій сфері, обумовлені, перш за все, особливим правовим режимом у державі – оголошеним воєнним станом. Саме в цьому контексті актуальною є проблематика запобігання, мінімізації та протидії загрозам соціально-політичному, економічному устрою держави.

Стан дослідження

Питання нормативно-правової регламентації забезпечення економічної безпеки України перебуває в центрі наукових розвідок, починаючи від дати прийняття Декларації про державний суверенітет України та дотепер. Питання оновлення законодавчої ініціативи у безпековій сфері виступає предметом наукових розвідок вітчизняних науковців, зокрема: Акімової Л. М., Бригінець О. О., Гбур З. В., Гетманець О. П., Жаліло Я. А., Лекаря С. І., Ортинського В. Л., Харазішвілі Ю. М. та інших.

В умовах сьогодення безпекові детермінанти набули особливого значення, адже функціонування держави в умовах правового режиму воєнного стану спонукує до форму-

вання новітньої парадигми багатовекторної безпекової концепції, яка б відповідала викликам сучасності, що вимагає перманентних наукових досліджень та новітніх законодавчих ініціатив.

Метою статті є комплементарний аналіз законодавчих ініціатив у безпековій сфері, на предмет їх актуальності, повноти та релевантності саме в частині економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу

Економічна безпека – це властивість національної економіки забезпечувати стійкість та протидію ризикам і загрозам, у контексті сталого збалансованого розвитку й високої конкурентоспроможності держави на глобальному ринку.

У доповіді Національного інституту стратегічних досліджень зазначено, що «у перші місяці повномасштабної війни, економічна безпека України значною мірою забезпечувалася накопиченими у довоєнний час резервами та запасом міцності, оперативною консолідацією зусиль суспільства на регіональному та місцевому рівнях, самоорганізацією та згуртованістю громадян України перед екзистенційною загрозою російської агресії, наданням безпрецедентної міжнародної підтримки. З переходом російської агресії у форму затяжної війни на виснаження безпосередній вплив бойових дій на економіку посилюється цілеспрямованими атаками на критичну інфраструктуру країни, виснаженням фінансових резервів населення та бізнесу, наростанням економічних диспропорцій, що сформувалися у воєнний період, застосуванням з боку ворога потенціалу різноманітних гібридних інструментів впливу. Це актуалізує потребу здійснення цілеспрямованої політики держави щодо протидії комплексу ризиків на основі оперативного моніторингу викликів і загроз економічній безпеці в умовах війни та аналітичного опрацювання його результатів» [1].

Правове регулювання/забезпечення економічної безпеки – це механізм формування, прийняття та реалізації правових конструкцій детермінант економічної безпеки, опосередком нормативно-правового інструментарію.

Домінантними платформами нормативно-правового регулювання детермінант еконо-

мічної безпеки вважаються акти програмного характеру, зокрема: Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – Безпека країни» [2]; Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року [3]; Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року [4]; Концепція забезпечення національної системи стійкості [5]; Київський безпековий договір [6], та інші документи, які репрезентують державну політику у безпековій сфері.

Економічна безпека у правовій площині презентується у двовекторній площині:

- по-перше, як суспільні відносини, що виступають об'єктом нормативно-правового регулювання на предмет стійкого розвитку та захисту від ризиків;

- по-друге, як сукупність нормативно-правових актів, які регламентують механізм формування запобіжників загрозам безпековій екосистемі.

Правова складова економічної безпеки транслюється системою нормативно-правових актів, спрямованих на захист економіки від загроз, забезпечення її стійкості та сталого розвитку. Метою зазначеної законодавчої ініціативи виступає формування ефективних дієвих механізмів регулювання економіки – правових процесів, запобігання кризовим ситуаціям, підвищення конкурентоспроможності держави на глобальному ринку.

Особливу позицію у ієрархії інструментів забезпечення економічної безпеки займає Закон України «Про національну безпеку України», яким визначено, що «Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина - їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства - його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави - її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища - від надзвичайних ситуацій» [7]. На нашу думку, зазначеним нормативно-правовим актом недостатньо конкретизовано поняття та місце економічної безпеки у системі національної безпеки України, адже зазначена безпекова компонента виступає матеріальним базисом національної безпеки, її вагомою складовою.

Такої ж позиції, дотримується і проф. Жаліло Я. А., яка стверджує, що візією формування засад нормативно-правового забезпечення національної безпеки повинні виступати:

- юридичне визначення та закріплення наявних у галузі національної безпеки відносин;

- визначення основ правового регулювання цих відносин;

- формування нових відносин, які не врегульовані чинним законодавством, але є українськими потрібними в умовах сьогодення;

- ліквідація відносин та ситуацій, віджилих, що гальмують розвиток системи національної безпеки [8]. Науковиця акцентує увагу на оновленні (модернізації) чинного нормативного акту, відповідно до часових викликів.

Закон України «Про Національну безпеку України» повинен оперувати не лише дефінітивними конструкціями, а й сучасною уніфікованою термінологією, стандартизованими підходами, механізмом та інструментарієм забезпечення національної безпеки, на засадах взаємодії та відповідальності. Домінантами зазначеного нормативно-правового акту, як видається, повинні виступити: чітко окреслена диференціація безпекових компонентів; імплементація уніфікованого механізму безпекових детермінант та карти його реалізації; встановлення ланцюгів комунікацій та взаємодії між суб'єктами безпекової екосистеми на платформі субсидіарності, тощо.

Для надання законодавчої регламентації безпековим відносинам, доцільно імплементувати та уніфікувати дефінітивні конструкції складових національної безпеки у Закон України «Про Національну безпеку України».

Погоджуємось із твердженням, що «з огляду на те, що в сучасних умовах спектр загроз у безпековій сфері розширюється, доцільно надати нове сучасне визначення національній безпеці, але водночас не визначати переліку сфер, які це поняття має охоплювати. У змісті цього законопроєкту має бути сучасне визначення дефініції «національна безпека» та системи її забезпечення, головні характеристики національної безпеки держави, джерела загроз національній безпеці, види, рівні та ієрархія розробки документів стратегічного планування національної безпеки (концепція, доктрина, стратегія та інші нормативно-

правові акти), об'єкти, суб'єкти та засоби забезпечення національної безпеки, порядок визначення та затвердження індикативних показників національної безпеки, контроль та відповідальність за стан національної безпеки тощо» [9]. Дозволимо дещо не погодитись з авторами зазначеної ініціативи в частині невизначення складових (сфер охоплення національної безпеки). На нашу думку, саме уточнення компонентів національної безпеки та нормативно-правова регламентація їх дефінітивних конструкцій внесе чітке розуміння та можливість подальшої алгоритмізації механізмів формування ефективної національної безпекової екосистеми в контексті її складових.

Знову ж таки, якщо аналізувати Стратегію Національної безпеки України, зокрема, Розділ II «Поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов», можна констатувати, що ризики є дещо неактуальні станом на сьогодні, на час правового режиму воєнного стану в Україні, коли на території держави тривають агресивні воєнні дії (п. 17-18, ризики доцільно оновити).

Вважаємо не цілком актуальним ризиком, загрозу, визначену пунктом 21 «Сучасні темпи переозброєння Збройних Сил України, інших складових сил оборони, на новітні (модернізовані) зразки, що не забезпечують потреби в заміні основних видів озброєння та військової техніки радянського виробництва, які у найближчій перспективі вичерпають свій ресурс. Зростає дефіцит фінансових ресурсів ускладнює виділення коштів для забезпечення виробництва та закупівлі в необхідних обсягах сучасних зразків озброєння та військової техніки, що разом із дисбалансом воєнних потенціалів України та Російської Федерації обумовлює необхідність розробки нової стратегії воєнної безпеки» [2], адже станом на липень 2023 року Збройні сили України дедалі більше укомплектовані сучасними зразками військового озброєння та обладнання.

«Реальність, що формується в умовах стрімкого розвитку сучасних технологій, змінює традиційні уявлення про загрози як такі, що зумовлені причинами переважно природного, техногенного, соціального або воєнного характеру. Новітні методи створення

конфліктів і кризових ситуацій потребують розуміння природи їх виникнення на основі системного аналізу та оцінювання ризиків для найбільш важливих сфер життєдіяльності суспільства і держави, зокрема, економічної, енергетичної, інформаційної, кібернетичної, екологічної, продовольчої, охорони здоров'я, освіти та культури» [5]. Доцільно визнати, що загрози (ризик) гібридного типу є переважними та потребують системного впровадження новітнього інструментарію превенції й протидії.

«Широкомасштабна війна, розв'язана РФ, чинить фундаментальний негативний вплив на економічну безпеку України. Разом із тим, Україні вдалося зберегти макроекономічну стійкість і навіть покращити попередні прогнози економічної динаміки. За підсумком 2022 р., падіння ВВП становило, за уточненими даними Державної служби статистики України, 29,1 %. У контрольованих межах залишаються інфляційні процеси, утримана стабільність курсу гривні. У планових межах здійснюється наповнення Державного бюджету. Цьому сприяють професійна робота уряду та парламенту України, Національного банку України, системна допомога міжнародних партнерів, високий рівень адаптивності бізнесу та населення. Разом це дозволило втримати економічний фронт та продовжити рух України в напрямку до перемоги. Ознаки економічної стабілізації та адаптації суб'єктів економічних відносин до руйнівного впливу війни дозволяють з обережним оптимізмом прогнозувати поступове покращення стану економічної безпеки у 2023 році» [1].

У системі національної безпеки України економічна безпека є її фундаментом і матеріальною основою, а забезпечення економічної безпеки є винятковою прерогативою держави. У практичному плані забезпечити економічну безпеку країни означає створити певну систему її самозбереження, що автоматично приводила б у рух її механізми захисту від тієї або іншої загрози [10, с. 130].

Погоджуємось із позицією Правдюк А. Л., що до факторів забезпечення економічної безпеки доцільно віднести:

- пристосування до мінливих зовнішніх умов й адекватне реагування на виклики зовнішнього середовища;

- створення сприятливих умов для забезпечення реалізації національних інтересів; проведення самостійної й ефективної економічної політики з метою захисту національних інтересів;

- забезпечення ефективного захисту економічних інтересів особи, суспільства, держави;

- забезпечення стійкості до зовнішніх і внутрішніх загроз та здатність ефективно захищати національні інтереси в усіх сферах функціонування держави;

- вчасне виявлення загрози національним економічним інтересам і запобігати заподіянням збитків соціально-економічній системі в цілому;

- криміналізацію нових, раніше не відомих національному правовому полю суспільно небезпечних діянь за результатами їх всебічного вивчення й аналізу та розробка відповідних заходів протидії таким видам злочинності, а також здійснення модернізації чинного законодавства та практики боротьби згідно із потребами часу [12].

Правове регулювання забезпечення економічної безпеки, як виду державної діяльності, повинно визначатися наступними ознаками:

- встановлення національних економічних інтересів, що визначають зміст права щодо їх захисту з метою стабільного розвитку держави;

- виявлення загроз, що виникають внаслідок неправомірної поведінки суб'єктів суспільних відносин;

- формування правовідносин між суб'єктами, які регулюються законодавством;

- забезпечення нормативно регламентованої діяльності державних органів, наділених право застосовними повноваженнями щодо забезпечення безпеки [11, с. 172].

У контексті редагування понятійного апарату Закону України «Про Національну безпеку України», пропонуємо статтю 1 «Визначення термінів» доповнити визначенням «економічної безпеки», як: властивості національної економіки забезпечувати стійкість та протидію ризикам і загрозам, в контексті сталого збалансованого розвитку й високої конкурентоспроможності держави; стану захищеності економічних суб'єктів від реальних та потенційних загроз.

Таким чином, задекларувавши позицію економічної безпеки у складі безпеки національної.

Аналізуючи новели Стратегії економічної безпеки, увага, передусім, акцентується на об'єкті – економічній безпеці. Проте, визначення такого поняття також немає, що розширює рамки угляду, тлумачення й трактування під час правозастосовної діяльності. На нашу думку, понятійний апарат повинен бути уніфікованим та комплементарно прописаним у Стратегії національної безпеки і у Стратегії економічної безпеки.

Досить кричущим видається факт неактуальності змістовного наповнення Розділу 2 Стратегії економічної безпеки, адже у тексті визначено основні безпекові ризики першого півріччя 2020 року. Зазначений розділ необхідно доповнити ризиками сьогодення та уразливістю об'єктів впливу.

Висновки

Зважаючи, на новітні загрози економічній безпеці, доцільно, використовуючи досвід держав-членів Європейського Союзу (зокрема, Європейської Стратегії економічної безпеки [13]), внести зміни, доповнення у нормативно-правові акти, які регламентують детермінанти економічної безпеки України.

Домінантами новачій нормативно-правового характеру вважаємо: диференціацію безпекових компонент; імплементацію уніфікованого механізму безпекових детермінант та карт (рамки) його реалізації; встановлення ланцюгів комунікацій та взаємодії між суб'єктами безпекової екосистеми на платформі субсидіарності тощо.

Література

1. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану: Експертно-аналітична доповідь. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-05/executive-1.pdf> (дата звернення: 30.06.2023).

2. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни»: Указ Президента України № 392/2020 від 14.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov>

[ua/laws/show/392/2020#n12](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12) (дата звернення: 30.04.2023).

3. Стратегія економічної безпеки України до 2025 року: Указ Президента України № 347/2021 від 11.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#n11> (дата звернення: 30.06.2023).

4. Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України № 722/2019 від 30.09.2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 30.06.2023).

5. Концепція забезпечення національної системи стійкості: Указ Президента України № 479/2021 від 27.09.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text> (дата звернення: 30.06.2023).

6. Київський безпековий договір. Міжнародні гарантії безпеки для України. Київ, 2022. URL: <https://tinyurl.com/2f7gbjuc> (дата звернення: 30.06.2023).

7. Про Національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р., № 2469-VIII. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 11.07.2023).

8. Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика. Київ: НІСД, 2003. С. 53–87.

9. Блистів Т. І., Колесник В. Т., Пригуннов П. Я., Карпова К. В. Концептуальні підходи до визначення методологічної функції законодавчого забезпечення національної безпеки України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. Випуск № 4 (81). С. 13-26.

10. Малишко В. М. Актуальні проблеми економічної безпеки в системі національної безпеки України. *Юридичний вісник*. 2015. № 4 (37). С. 130.

11. Павліченко Є., Гузенко О. Нормативно-правове регулювання економічної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 169-174.

12. Правдюк А. Л. Особливості законодавчого забезпечення економічної безпеки України. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 170-182.

13. An EU approach to enhance economic security. Brussels, 20 June 2023. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_23_3358 (дата звернення: 11.07.2023).

SUMMARY

Economic security is a property of the national economy to ensure stability and resistance to risks and threats in the context of sustainable, balanced development and high state competitiveness in the global market.

Economic security in the legal plane had presented as first, social relations, which are the object of regulatory and legal regulation on the subject of sustainable development and protection against risks; secondly, a set of legal acts that regulate the mechanism of formation of safeguards against threats to the security ecosystem.

The legal component of economic security is represented by a system of regulatory acts to protect the economy from threats, ensuring its stability and sustainable development. The specified legislative system's goal is to form effective and efficient mechanisms for regulating economic processes, preventing crisis situations, and ensuring the state's competitiveness.

In the context of the definitive implementation of the above-mentioned normative act, we propose to supplement Article 1, «Definition of Terms» of the Law of Ukraine, «On National Security of Ukraine,» with the definition of «economic security» as the protection of economic entities from real and potential threats. Thus, having declared the position of economic security as part of national security.

Analyzing the novels of The Strategy of Economic Security, attention had primarily focused on the object - economic security. However, there is also no definition of such a concept, which expands the scope of interpretation and sometimes abuse of norms. The conceptual apparatus should be complementary and prescribed in the National and Economic Security Strategy. The fact that the content of Section 2 of the Economic Security Strategy is irrelevant is quite striking since the first half of 2020's main risks had been defined in the text. The specified section must have supplemented with current risks and the vulnerability of objects of influence.

Taking into account the latest threats to economic security, it is advisable, using the experience of the member states of the European Union (in particular, the European Strategy for Economic Security), to make changes/updates to the legal acts that regulate the determinants of the economic security of Ukraine. We consider the dominant innovations of a normative and legal nature to be: differentiation of security components; implementation of a unified mechanism of safety determinants and maps (frameworks) of its implementation; establishment of chains of communication and interaction between subjects of the security ecosystem on the platform of subsidiarity; etc.

Keywords: security, national security, economic security, legislation, normative and legal regulation, risks, threats, determinants.